

Și asta a fost nenorocirea noastră...

Amintirile maestrului Ladislau Rooth, dirijor, pianist și compozitor, despre deportare și lagăr

Fragment din *Destine evreiești la Timișoara* de Getta Neumann

M-am dus în '40 la o nuntă la verișoara mea în Satu Mare și acolo m-a prins alipirea Ardealului. Știi că prin Dictatul de la Viena s-au cedat Ungariei Satu Mare, Oradea, pâna la Salonta. Iar eu tocmai atunci m-am dus de la Timișoara la Satu Mare la nuntă și acolo m-a prins. I-am anunțat pe părinți: „Voi stați liniștiți, că eu caut să vin înapoi cu prima ocazie”. Că erau încurcături atunci la frontieră, nu era ușor să treci; dar părinții mei, pentru că tatăl meu, în fond, a servit în Austro-Ungaria pe vremuri, au vrut *ei* să vină după mine.

În '40 ați ajuns cu toții la Satu Mare...

Da. La Timișoara au lichidat, din păcate, totul și în patru zile au ajuns și ei în Ungaria. Părinții au venit, apoi s-au stabilit la Oradea, că aveau prieteni și afacerile au mers foarte bine; din acest punct de vedere a fost excepțional, până la apariția legilor contra evreilor. Când, în '44, au intrat nemții în Ungaria, atunci au început problemele. Până atunci, nimic de spus, a mers chiar foarte bine. Tatăl meu trăise în Imperiul Austro-Ungar și a fost foarte fericit că, în sfârșit, după anii din Timișoara, se întorsese într-o zonă sub administrație maghiară. Cu greu a învățat câteva cuvinte în românește! Și asta a fost nenorocirea noastră, știi? Că atunci când s-a alipit Ardealul, el imediat s-a simțit ungar: „Hai să ne întoarcem în Ungaria!” Și aici a făcut un pas greșit. A mers bine în primii ani, dar după aia, nu mai trebuie să-ți povestesc, totuși am ajuns în lagăre de concentrare. Mama mea, chiar în noaptea sosirii în lagăr, a fost trimisă în camera de gazare.

Am fost deportați din ghetoul din Oradea. Au fost anumite etape, a venit prima lege contra evreilor, apoi a doua, după aia ghetoul și continuarea pe care o cunoaște toată lumea. Tatăl meu și cu mine am supraviețuit, mama din păcate nu... Asta e...

Mulți unguri au fost antisemiți... sunt astăzi antisemiți și o să fie și mâine antisemiți. Eu sunt de părere că astăzi ei sunt mult mai antisemiți decât nemții și decât rușii. Astăzi, în Europa unită, mi se pare cam curios... După tot ce-au făcut, nu? Și *când* au făcut-o? Au făcut-o nu în ceasul al doisprezecelea, ci cu 5 minute înainte de 12. Războiul era pierdut. Au dat mai mult decât au cerut germanii! Au dat pe tavă. Și acum iarăși își permit, chiar în parlament, oameni ai legii, să ceară să se facă liste cu evrei și ce știu eu ce încă! Apoi își cer scuze! A fost un meci de fotbal Ungaria-Israel. Când s-a cântat imnul Israelului, *Hatikvah*, un grup de oameni au făcut ,pfui'...

Nu v-ați așteptat la ghetoizare?

Nu s-a crezut că ungurii vor face ghetou, pentru că era deja 1944, când era foarte clar că nemții au pierdut războiul. Aliații debarcaseră deja în Sicilia, rușii intraseră și ei în război și cu atâtea fronturi, era clar. Și ungurii au livrat mai mult de jumătate de milion de evrei 5 minute înainte de 12, înainte de sfârșit, când nu mai era cazul. Uite, bulgarii nu și-au dat evreii!

Ați fost la Auschwitz?

Am fost la Auschwitz, la Mauthausen și după aia la Ebensee¹...

Cum ați aflat de soarta mamei?

Când ea a coborât din vagon, a fost sfătuită să ia în brațe un copil mic, că i s-a spus că atunci intră ca îngrijitoare de copii; dar n-a fost adevărat...

Dimpotrivă!

Păi dimpotrivă, sigur... Toți cei cu copii au fost trimiși în camerele de gazare. N-am mai auzit absolut nimic de ea, am mai cercetat în stânga și în dreapta, dar nicio urmă...

Ați rămas împreună, tu și cu tata?

Da, tot timpul deportării. Eu l-am ajutat foarte mult, pentru că a fost o perioadă când am fost în lagărul din Melk², lângă Viena undeva, un loc mic. Era un lagăr nou, acolo s-a format o orchestră.

Era ca în Theresienstadt?

Nu, Theresienstadt a fost vizitat de elvețieni și de Crucea Roșie, dar ăsta nu, dar au vrut așa, să aibă și ei o mică orchestră. A fost un medic din Budapesta care a cântat, după aceea a mai fost un violonist polonez. Și eu am cântat, au adus o pianină. Cinci luni am tras-o destul de bine și am putut să-l ajut și pe tata, că a mai picat, știi, mai ceva mâncare pe ici, pe colo.

Pentru cine ați cântat?

Păi, am cântat și pentru deținuți, pentru bucătari și au mai ieșit ceva cartofi... Ne-au dus la bucătărie, pentru că bucătarii, cât au gătit, au vrut să audă muzică. (*Râdem.*) Și noi am fost foarte fericiți, pentru că de acolo a ieșit totdeauna sau o jumate de pâine sau câțiva cartofi și ceapă.

Și n-a trebuit să faceți muncă fizică?

---

¹ Lagărul de concentrare lângă orașul Ebensee, Austria, aparținea de lagărul de concentrare Mauthausen.

² Lagărul de concentrare în orașul Melk, Austria, un lagăr extern de muncă forțată aparținând de Mauthausen.

Nu, noi care eram în orchestră, nu... Dar după și înainte de asta, la Birkenau, da. Acolo, da. Acolo am lucrat la curățarea liniilor ferate după bombardamente... Da, cam așa... *(oftează)*

Ai reușit să izolezi cumva capitolul deportare?

Nu. Nu, din contră. Tocmai acum mă preocupă extraordinar de mult, acum, în ultimii 5-6 ani. Înainte, cât am lucrat mult mai intens, parcă a fost pe planul secundar, dar acum mă preocupă foarte mult și mă deranjează... nu, nu mă deranjează, mă...

Te tulbură.

Da, da. Acuma e interesant că revine din nou. Dacă mama mea ar fi murit de o moarte naturală, asta e, n-ai ce face. Dar când mă gândesc la ce chin a fost în cele 12-13-14 minute, cât a durat gazarea, și la ce s-a gândit mama în acele câteva minute... probabil s-a gândit la noi, că și cu noi se întâmplă același lucru în altă parte... Asta nu pot să uit!... Așa că, da, mă preocupă ce a fost atunci, mă preocupă...

În lagăr, împreună cu tata, ați suferit mult...

Păi da, ca și toți ceilalți. Ca și milioane de alți oameni. Ne-am mirat că am scăpat, am considerat asta e o minune. Noi am trecut și printr-un bombardament, că americanii n-au știut că Melk este un lagăr și, într-o duminică, au tras cu mitralierele și au aruncat niște bombe. Și mie mi-a intrat ceva în picior, dar a ieșit după aia. Dar, în afară de asta, situația se putea schimba dintr-o secundă în alta, puteau să facă o selecție și gata, erai terminat! Tatăl meu era un om slab fizic, el nu avea mai mult de 53-55 de kilograme. Dar vezi că nu asta e decisiv, nu știu, nu există nicio logică. Nicio logică...

În orice caz, perioada cea mai grea a fost parcă Mauthausen. A fost parcă cea mai grea.

Unde n-ai putut cânta...

Nu, acolo s-a lucrat; și, cine era inutil, imediat era eliminat. Am avut noroc că am ajuns într-un transport pentru un lagăr mai mic. Ultima perioadă a fost foarte grea, că Germania era deja încercuită din toate părțile și n-am mai avut nimic de mâncare și unica mâncare ce a ajuns la noi erau cojile de cartofi. Dar cu pământ cu tot, știi, ca... să fie totuși mai gros. *(Râsete.)* Da, asta e, asta a fost, pentru că armata și paza mâncau deja numai cartofi, iar noi mâncam numai cojile în apă călduță, asta-i. No, a fost groaznic, ce să facem...

Ai avut o viață extraordinară, extrem de bogată. Și o trăiești din plin și în continuare!, Asta e victoria ta asupra barbariei.

Și sunt mulțumit că, slavă Domnului, acasă o am pe nevasta mea, Susi, care nu e într-o stare prea bună, dar să dea Dumnezeu să rămână așa, cât se poate. Ce să facem... acuma ne uităm mai mult spre copiii noștri, știi? Cu ei totul e bine. Nepotul meu are succes. E muzician, are succes și nevasta lui, care este actriță la Cameri, la teatrul Cameri, face filme la Berlin. Ceea ce face el mie nu îmi place. (*Râsete*) Muzica aia, eu fug, mie să nu-mi cânte! (*Râsete.*) Și îți spun, din punct de vedere material, ei sunt mai bine situați ca noi. Astăzi Elton John valorează mai mult decât Mozart.

Ai spus că la Melk ai cântat într-o orchestră. Cum a fost?

La Melk era un lagăr nou, terminat cu o lună sau două înainte de sosirea noastră; clădit de prizonieri, desigur. La Auschwitz noi am încercat să ajungem pe transporturi în alte lagăre, numai să scăpăm de acolo. Și odată am reușit și am ajuns la Melk. Fiind un lagăr nou, n-a fost prea multă lume, erau 7.000 de prizonieri. Ne-au clasat după meserii. Erau de toate: frizeri, desenatori, muzicieni, medici. S-a găsit un medic din Budapesta, care cânta foarte frumos, n-a spus că este medic, pentru că medici erau mulți, a spus că-i cântăreț. Cântăreț de operă. Și așa s-a adunat o orchestră de vreo 14 persoane. La început, neavând pian, mi-au dat un acordeon, pe urmă au adus o pianină. Și așa am scăpat. Știi de ce? Pentru că am mai cântat pe la bucătărie și bucătarii ne-au dat la fiecare vreo 2-3 cartofi și o bucătică de pâine. Țsta era secretul vieții acolo, știi? Să ai ce să mănânci!

Era lagăr de muncă forțată, nu era un lagăr de exterminare, nu-i așa?

Melk era un lagăr de muncă, unde ieșeau brigăzi de muncitori în diferite locuri, unde s-a bombardat, la curățat după bombardamente, la construirea drumurilor. A fost *Nachtschicht* și *Tageschicht*, se lucra în tură de zi, de noapte. Dar n-a fost lagăr de exterminare. Bine, așa, acțiuni individuale au mai fost, dar nu gazare. În ianuarie '45 rușii erau deja aproape de Viena, atunci ne-au mutat, ne-au transferat la Ebensee. Știi unde-i Ebensee? Aproape de Bad Ischl, în regiunea Salzburg, pe malul unui lac foarte frumos, Traunsee. Acolo situația era mult mai grea decât la Melk, pentru că ne-au comasat cu cei care deja erau acolo; erau 18.000 de oameni în lagăr. Și nu mai era nimic de mâncat, pentru că se strânsese cercul: dintr-o parte se apropiau americanii, englezii, iar din cealaltă parte, rușii. Și nu mai aveau de unde să se aprovizioneze cu mâncare. Atunci am dus-o foarte greu, cam o lună ne-au dat numai coji de cartofi. Cartofii îi mâncau militarii.

Erau numai evrei în lagăr?

Nu, erau din toată Europa, foarte mulți polonezi și olandezi. Erau deportați politici. Prizonierii de război n-au fost în lagăr, au fost separat. Erau țigani, foarte

mulți țigani germani. Toți șefii de baracă și Lagerälteste³ și Kapo⁴ erau nemți scoși din pușcărie pentru fel de fel de acțiuni. Deci asta a fost o perioadă grea, noroc că a ținut numai până în 8 aprilie, că în 9 aprilie au intrat americanii. Pe noi ne-au eliberat americanii. Eu am stat atunci încă o săptămână, când am ajuns să cânt pentru americani. Am cântat cu un violonist polonez și muzică clasică, sonate de Mozart, Bethoveen și altele. Pentru militarii americani. Au aflat cumva de noi și pe violonistul polonez și pe mine ne-au luat și ne-au întrebat dacă vrem să cântăm timp de două ore pe un vapor care mergea pe Traunsee de două ori pe săptămână. Am spus: sigur că da. Și asta a fost o nenorocire, pentru că ne-au dat atâtea conserve și atâtea lucruri pe care nu ar fi trebuit să le mâncăm după un an în care... n-am mâncat aproape nimic! Așa că eu am picat într-un tifos. Un *hastifusz*! Tifos intestinal. M-au dus la un spital american și am stat trei săptămâni și după aia am luat drumul spre casă. Tata a stat la niște țărani cât timp eu eram la spital și după aia ne-am dus acasă.

Dar știi care-i culmea? Asta trebuie să-ți povestesc, pentru că sună cam comic. Când am ajuns la Budapesta, aveam, natural, haine foarte ciudate, știi? Adunate așa... (*Râde.*) Dar n-am avut încotro. Mama mea avea un frate la Budapesta, pe Erzsébet Körut, era medic dentist. Și ei n-au fost deportați, au fost doar în *csillagos ház*⁵. După eliberare ei s-au întors la locuința lor. Și noi, neavând altă adresă decât pe cea a fratelui mamei mele, ne-am dus acolo cu tatăl meu și am sunat la ușa de serviciu, unde se intră în bucătărie. A venit nevasta lui, a deschis puțin ușa, s-a uitat așa și-a zis: *Máma nem adunk a koldusoknak!*⁶ (*Râde*) Că a crezut că suntem cerșetori! Cam așa arătam noi... Când i-am spus: „Nu, stați, că suntem...”, a strigat: „Vai de mine!” Așa a fost, astăzi e deja un banc, dar atunci era într-adevăr foarte trist. Am stat puțin la Budapesta și ne-am prezentat la fel și fel de birouri. Și după aceea ne-am întors la Oradea să mai vedem ce a mai rămas din casă. Nu rămăsese nimic, doar pereți goi! (*Râde*) Și am revenit la Timișoara. Și de acolo știi mai departe, adică eu m-am întors după aia la Budapesta să-mi termin studiile și tatăl meu s-a căsătorit încă o dată. Cu o ungueroaică, adică cu o evreică din Budapesta, care, din păcate, după 4-5 ani a murit. Și apoi s-a căsătorit încă o dată cu o femeie cu care a venit aici, în Israel... Amândoi sunt înmormântați în Israel. În 1960 am fost cu toții împreună pe vapor, am ajuns împreună în Israel.

Cum îți explici că naștii au considerat că muzica este necesară în lagăr?

Ascultă, eu nu pot să-ți explic ce le-a trecut prin cap, dar ei au folosit orchestra și pentru lucruri foarte, foarte triste. De exemplu, dacă cineva a evadat și l-au prins, atunci la întoarcere, când l-au condus prin poartă, orchestra trebuia

---

³ Prizonieri cu un grad în administrația lagărului

⁴ Prizonieri numiți de personalul SS, într-un lagăr de concentrare, să execute sarcini administrative.

⁵ Casă cu stea. (maghiară) Între iunie și decembrie 1944, aproximativ 2.000 de blocuri marcate cu o stea galbenă au devenit domiciliul forțat pentru evreii din Budapesta.

⁶ Astăzi nu dăm la cerșetori. (maghiară)

să meargă după el și să cânte *Alle Vöglein sind wieder da*.⁷ Și trebuia să se cânte muzică, un vals de Strauss, când l-au executat. Așa că... Nu era totdeauna... cum să spun, pozitivă această orchestră. Au permis câteodată să se cânte duminica, pentru deținuți. Cel mai mult s-au distrat, cum ți-am spus, bucătarii. Și asta a fost pentru noi cel mai prețios, pentru că de acolo am ieșit cu ceva. Am avut noroc că *Lagerführer*⁸ al nostru era iubitor de muzică. Asta era. Pentru că el a dat ordin să se aducă un pian pentru noi; și au adus de undeva o pianină, era mare lucru. Era german, desigur. Nevasta lui era fata lui Himmler.

Ai văzut scene de cruzime, de barbarie?

Vai de mine! Vai! De asta nici nu-ți povestesc, pentru că... , dar cum să nu... Cum să nu văd?! Eu nu cred să fie unul care n-a văzut așa ceva. Vai de mine! În special cruzimi cu copii mici de 3-4 luni, vai de mine, nici nu-ți poți închipui și nici nu-ți povestesc asta. Nu, nu.

Într-adevăr, e ceva de necrezut că un popor din centrul Europei, cu o cultură de sute și sute de ani, cu un Goethe, cu un Schiller, cu un Bethoveen și așa mai departe, s-a putut lăsa hipnotizat de un dictator nebun. Asta-i ceva de necrezut! În sfârșit...

Fragment din interviul realizat de Getta Neumann, Timișoara, iunie 2013

Destine evreiești la Timișoara, Editura Hasefer, 2014, pp. 273-280

---

⁷ *Toate păsărelele s-au întors* (germană): cântec german tradițional pentru copii.

⁸ Conducătorul lagărului. (germană)